

УДК 343.9:343.544-053.2

Подопригора Світлана Володимирівна –

*студентка I курсу магістратури
Інституту підготовки кадрів для СБ України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Svitlana V. Podopryhora –

*1st year Master's student,
Juridical Personnel Training Institute for the Security Service of Ukraine
Yaroslav Mudryi National Law University
(77 Pushkinska Street, Kharkiv, 61024, Ukraine)*

Щодо проблеми комерційної сексуальної експлуатації дітей в Україні

У статті розглянуто проблематику комерційної сексуальної експлуатації дітей в Україні, визначено поняття та форми такої діяльності. Досліджено окремі питання, що впливають на визначення рівня злочинності та виявлення злочинів. Були визначені прогалини у запобіганні даному явищу. Автором також окреслені проблеми та чинники, які негативно впливають на зростання комерційній сексуальній експлуатації дітей в Україні.

Ключові слова: *сексуальне насильство щодо дітей, комерційна сексуальна експлуатація дітей (КСЕД), торгівля дітьми, дитяча порнографія, дитяча проституція, дитячий секс-туризм, ранній шлюб.*

В статье рассмотрена проблематика сексуальной эксплуатации детей в Украине, определено понятие и формы такой деятельности. Изучены проблемные вопросы, которые влияют на определение уровня преступности и выявления преступлений. Были определены пробелы в противодействии данному явления. Автором так же очерчены проблемы и факторы, которые негативно воздействуют на рост коммерческой сексуальной эксплуатации детей в Украине.

Ключевые слова: *сексуальное насилие детей, коммерческая сексуальная эксплуатация детей, торговля детьми, детская порнография, детская проституция, детский секс-туризм, ранний брак.*

S.V. Podopryhora On the Issue Regarding Commercial Sexual Exploitation of Children in Ukraine

The article considers the problematic issues of commercial sexual exploitation of children in Ukraine. The issues that involved high crime rates and the use of criminals are experienced. Gaps were identified in preventing this phenomenon. The author also identifies specific issues and factors that adversely affect the the growth of commercial sexual activity of children in Ukraine.

Commercial sexual exploitation of children is one of the most violent forms of violence against them. There are various types of exploitation, such as prostitution, child pornography, trafficking for sexual purposes, child sex tourism, and early marriage. Also there are many driving factors of human trafficking and child exploitation, but the number one driver of this industry is the demand.

Commercial sexual exploitation of children carries a whole range of serious dangers to their physical and mental health. There are including depression, eating disorders, post-traumatic stress, anxiety disorders, dissociation, homicide, and suicide. There is also a high incidence of substance abuse among exploited children. Sexual exploitation of children poses a significant threat to society, as such activities increase the risks of the human immunodeficiency viruses infection, early pregnancy and death in childbirth, sexually transmitted infections etc. Therefore, the need for the establishment of preventive and psycho-corrective programs for the prevention of CSED is obvious.

Particularly acute problem today is the need to irreversibly counteract the phenomenon of commercial sexual exploitation of children, which is rapidly spreading and is finding favorable ground for adversely affecting. the younger generation. Nobody really knows how many children are victims of commercial sexual

exploitation. This phenomenon is unstable, fleeting and volatile, both of additional interest and of difficulty for researchers.

Keywords: *sexual violence against children, sexual exploitation of children, commercial sexual exploitation of children (CSEC), child prostitution, child pornography, early marriages, child sex-tourism.*

Постановка проблеми. Комерційна сексуальна експлуатація дітей - це гостра проблема для всієї світової спільноти та, на жаль, і для України в тому числі. Однією з актуальних проблем сучасної кримінології є розроблення ефективних заходів запобігання сексуальній експлуатації. Зважаючи на складність виявлення та протидію такому явищу, відсутність офіційної статистики та єдиної методології щодо визначення кількості жертв від КСЕД, в Україні значно погіршує рівень забезпеченості прав дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми комерційної сексуальної експлуатації дітей, а також її попередження у своїх працях зверталось багато вчених, серед яких: В. О. Мельничук, О.М. Балакірева, І.О. Бандурка, В.О. Глушков, Л.С. Кучанська, К.Б. Левченко, Н.В. Уханова, В.П. Ємельянов, А.А. Небитов, Т.А. Шевчук, Н.В. Швець, Б.М. Головін, Т.В. Бондар, Л.С. Волинець, О.А. Ганюков, Б.М. Ворник, Ю.М. Галустян, В.М. Куц, Є.М. Луценко, В.І. Менжулін, О.О. Яременко та інші.

Невирішені раніше проблеми. Протидія комерційній сексуальній експлуатації дітей в основному зосереджена на боротьбі із торгівлею людьми, тоді як іншим проблемам в Україні не приділяється належної уваги. Незважаючи на наявність великої кількості досліджень у цій сфері, особлива суспільна небезпечність обумовлюють необхідність нових наукових розробок та постійного моніторингу стану проблеми.

Мета. Висвітлити проблему КСЕД в Україні, провести її загальний огляд, визначити прогалини у запобіганні даному явищу. Дослідити проблеми та чинники, які негативно впливають на зростання КСЕД в Україні.

Виклад основного матеріалу. На жаль, не зважаючи на те, що перші кроки по боротьбі та протидії комерційній сексуальній експлуатації дітей були зроблені ще у 1996 році на Світовому конгресі у Стокгольмі, дана проблема й досі залишається невирішеною та актуальною.

За даними ООН, торгівля людьми та сексуальна експлуатація дітей за рівнем прибутковості стоять поряд із торгівлею наркотиками та зброєю. Щороку від торгівлі страждають понад 1 млн. 200 тис. дітей [1, с.277]. За оцінками Міжнародної організації праці щороку приблизно 1,2 мільйони дітей стають жертвами торгівлі людьми, переважно з метою комерційної сексуальної експлуатації або примусової праці. Комерційна сексуальна експлуатація дітей у дитячій проституції та дитячій порнографії є значним джерелом прибутку для організованих злочинних груп, які часто є міжнародними [2].

Діти - одна із головних цінностей суспільства, категорія населення, якій держава зобов'язана забезпечити особливий захист та охорону від усіх форм фізичного і психічного насильства, недбалою і жорстокою поведінкою з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання. Діти, які стали жертвами комерційної сексуальної експлуатації, зазнають страждань протягом усього життя. Сексуальна експлуатація дітей становить суттєву загрозу для суспільства, так як така діяльність підвищує ризики ВІЛ-інфікування, ранньої вагітності та смерті при пологах, зараження інфекціями, що передаються статевим шляхом тощо.

Організація ЮНІСЕФ (спеціалізована структура ООН) вважає, що торгівля дітьми «досягла масштабу епідемії, ріст якої вийшов з-під контролю» [3]. За статистикою, кожна п'ята дитина в світі стикається з сексуальною експлуатацією або зловживаннями, а за інформацією неурядової організації «Ла Страда», яка надає допомогу жертвам торгівлі людьми в Центральній Європі, більше 80% живого товару були продані знайомими їм людьми, які скористалися тяжким становищем, наївністю і довірою в цілях наживи [4]. Деяких дітей експлуатують їх власні батьки для виробництва порнографічних матеріалів [5].

Термін «комерційна сексуальна експлуатація дітей» (далі – КСЕД) вперше було застосовано в Стокгольмській декларації та Порядку дій, прийнятими на вищезгаданому

Першому Світовому конгресі проти комерційної сексуальної експлуатації дітей (27–31 серпня 1996 р.), де було визначено дане явище як грубе порушення прав дитини. Поняття включає в себе сексуальну експлуатацію дорослим дитини за гроші або іншу винагороду дитині чи третім особам, тобто дитина використовується як сексуальний об'єкт з комерційною метою. Факт оплати чи винагороди (наприклад у вигляді їжі, іграшок, одягу, розваг) відрізняє КСЕД від сексуальної експлуатації [6]. Існують різні види такої експлуатації, зокрема: дитяча проституція і порнографія, дитячий сексуальний туризм, торгівля дітьми для сексуальних цілей, а також шлюби з дітьми.

За даними Українського інституту соціальних досліджень, в Україні серед працівниць секс-бізнесу неповнолітні віком 12–15 років становлять 11%, віком 16–17 років – 20%. Майже третина осіб, задіяних в індустрії секс-розваг, – дівчата, які не досягли повноліття. Половину жертв торгівлі людьми становлять неповнолітні діти [7, с.81]. Також Україна входить до числа лідерів світової індустрії дитячого порноринку. Кожного дня працівниками відділів по боротьбі з кіберзлочинністю вилучаються тисячі порнографічних матеріалів за участю дітей [8, с. 50]. За даними Національної поліції за 2017 рік 4500 дітей постраждали від сексуального насильства, сексуальної експлуатації та сексуальних домагань, стосовно цих випадків вже відкриті кримінальні провадження або подані заяви до поліції.

Такі факти свідчать про нагальну необхідність розробки та реалізації ефективних механізмів запобігання та протидії такій злочинності в Україні.

Варто зазначити, що реальний рівень КСЕД важко оцінити. В Україні відсутні офіційні статистичні дані, щодо кількості дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації, проте різні дані, що з'являються на сайтах правозахисних організацій та у виступах посадових осіб, свідчать про наявність проблеми КСЕД в Україні та щорічне зростання таких випадків. На нашу думку, зважаючи на пріоритетність захисту дитини у суспільстві як основи для побудови майбутнього держави, наявність навіть мінімального рівня такої злочинності в Україні викликає неабияку стурбованість та

усвідомлення необхідності вжиття негайних заходів з протидії.

Згідно з заявою ЕСПАТ International (Міжнародна організація по боротьбі з дитячою порнографією), складність збору офіційних статистичних даних щодо КСЕД є відсутність послідовних систем збору та класифікації даних, відмінності різних законодавчих систем із різними підходами до класифікації справ, а також обмеженість даних офіційної статистики, яка включає лише випадки, що виявляються [9]. Також не розроблена загальна методологія оцінки числа дітей, яких експлуатують. У випадку з дитячою порнографією, дитина може і не знати, що її експлуатують, а повідомлення про злочин може так і не надійти до правоохоронних органів. Вважаємо, що важливим напрямом у протидії та розслідуванні КСЕД є також заходи підвищення ефективності міжнародного співробітництва у сфері боротьби із такою злочинністю, що може мати наслідком в тому числі створення уніфікованих правил та методології стосовно збору статистичних даних.

Серед причин розповсюдження КСЕД в Україні запропонованими науковцями, на нашу думку, слід виділити наступні: політична та економічна нестабільність, низький рівень життя українців, дитяча бездоглядність, корупція, велика різниця між доходами мешканців приймаючих країн та країн — постачальників секс-туристів, зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (перш за все це жителі Автономної Республіки Крим у зв'язку з російською окупацією та Донецької та Луганської областей), відсутність розуміння прав людини стосовно дітей з боку суспільства, як країни-постачальника, так і країни призначення, байдужість громад до соціально невлаштованих верств тощо.

Т. Шевчук виділяє такі причини заняття проституцією все більшої кількості дітей (добровільно або у зв'язку із примушуванням іншими особами): – відсутність сімейного піклування, недоліки сімейного виховання, – скрутне матеріальне становище та, відповідно, складні життєві обставини, що змушують дітей «заробляти» у такий спосіб, – негативний вплив засобів масової інформації на несформовану психіку дитини щодо пропаганди розкутості, сексуальності, можливості отримання «легких грошей», – недостатньо правильна

інформованість підлітків про статеві відносини [10, с.274].

Б. М. Головкін до чинників, що ведуть до існування і відтворення даного виду злочинності, належить також неналагодженість механізму взаємодопомоги між державами у боротьбі з торгівлею людьми, зокрема, при розслідуванні кримінальних справ [11, с.34].

В альтернативному звіті про дотримання Україною положень Конвенції ООН про права дитини за період з 2011 по 2018 роки [12] відзначено, що держава значно просунулася у ратифікації міжнародних договорів. Ратифіковано Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція), Третій факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини, Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. Україна також підписала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) проте ще не ратифікувала. Разом з тим, національне законодавство та практика не сприяють впровадженню даних документів.

Зокрема, в Україні відсутній чіткий алгоритм дій та порядок прийняття рішень в екстрених ситуаціях у випадку, коли кривдник дитини – її законний представник, наприклад, щодо представлення інтересів дитини-жертви, прийняття рішення про надання їй психологічної допомоги, проведення опитування та інше. Відсутні центри для дітей, в яких надається кваліфікована реабілітаційна допомога дітям, постраждалим саме від сексуального насильства.

Також в Україні відсутня достатня кількість спеціально призначених приміщень для опитування та експертиз для дітей, що стали жертвами злочинів (так звані «зелені кімнати»). Не дивлячись на те, що Методичні рекомендації щодо організації та функціонування «зеленої кімнати» для дітей, які потребують соціально-психологічного захисту були видані ще у 2008 році, на момент 2020 року досі є регіони України, де таких кімнат ще існує. А забезпечення такими кімнатами є важливим кроком створення умов для розслідування злочинів, так як часто діти стають жертвами дій сексуального характеру які не тягнуть за собою проникнення в тіло, а отже не залишають на ньому фізичних слідів. Це

можуть бути небажані дотики, мастурбація в присутності дитини або примус до таких дій тощо. У такому випадку одним із головних джерел доказової бази будуть виступати показання отримані на допиті дитини.

Незадовільними є також умови для проведення судово-медичної та судово-психіатричної експертиз дітей, вони не відповідають навіть нормам проведення експертиз для дорослих. В Україні є спеціально підготовлені спеціалісти (психіатри) з проведення психолого-психіатричної експертизи, метою якої є виявити, чи говорить дитина правду, і оцінити глибину її психологічної травми. Але між медичними установами і поліцією не налагоджена співпраця щодо побудови мультидисциплінарних команд, які мали б можливість одночасно проводити допити і відповідне опитування. У зв'язку з чим дитина, яка стала жертвою злочину, повинна окремо брати участь у допиті із залученням психолога, який не має відповідної підготовки, і окремо їхати до медичної установи для проходження психолого-психіатричної експертизи. [13, с.17].

У судах трапляються випадки, коли думка дитини запитується формально, а її законні представники вирішують питання самостійно, наприклад, укладають угоди про примирення, навіть у справах проти сексуального насильства відносно дитини [14], вирішуючи питання надання права на шлюб [15] тощо.

Також, незважаючи на велику кількість інформаційно-ресурсних центрів та організацій, що займаються поширенням знань у вигляді посібників, методичних рекомендацій з попередження та виявлення сексуального насильства серед дітей; алгоритмів для поліцейських тощо, а також програм і компаній щодо сексуальної освіти, що впроваджуються в Україну Радою Європи, на нашу думку, поінформованість населення про дану проблему є недостатньою. Свідченням цього є статистика, яка не відображає реальної картини рівня злочинності в Україні, замовчування фактів злочинів, нездатність вчасного виявлення та ефективного реагування на факти КСЕД.

Спираючись на дані, отримані під час опитування батьків з питань захисту дітей від сексуального насильства, що було проведено у

липні 2018 р. компанією ГфК Україна на замовлення Українського фонду "Благополуччя дітей" [16] (взяли участь 294 респонденти), більшість з опитаних батьків (68%) не розмовляли зі своїми дітьми про захист від сексуального насильства.

Тому необхідність створення профілактичних та психокорекційних програм попередження КСЕД є очевидною.

Щодо інших проблем, які негативно впливають на зростання КСЕД в Україні, на нашу думку, варто виділити наступні.

1. Неузгодженість та непослідовність процесів реформування в Україні. Зокрема, через реформу децентралізації в деяких територіальних об'єднаних громадах взагалі відсутні соціальні послуги для дітей. Медична реформа відбувається без комплексної оцінки впливу на дітей.

2. Відсутність системного моніторингу державою КСЕД.

3. Відповідальність за проблему КСЕД покладена на різні органи без центрального координуючого органу. Пріоритетною дією для України є необхідність створення відповідального органу для управління проблемою КСЕД. За відсутності такого органу провадження політики у сфері захисту дитини відбувається непослідовно та розгалужено.

4. Відсутність Національного плану дій для боротьби з КСЕД у всіх її формах. Наприклад, КСЕД може відбуватися з використанням інформаційних технологій. Дітей можуть спокушати у мережі Інтернет з метою сексуальної експлуатації в проституції, виробництві матеріалів про сексуальне насильство (дитячої порнографії) або торгівлі людьми. Відсутність конкретного алгоритму дій унеможливають ефективну протидію, що відповідає сучасним викликам, пов'язаним і глобалізацією інформаційних процесів. Наприклад, в США для запобігання таким діям існує ІТ-стартап Bark, який разом із правоохоронцями намагається досягти програмування штучного інтелекту для пошуку злочинців, які скоюють сексуальне насильство над дітьми в Інтернеті.

5. Недостатнє фінансування закладів середньої освіти. Необхідність запровадження сексуальної освіти у школах сприятиме більшій обізнаності дітей та зменшенню ризиків потрапляння у бізнес КСЕД дітей, як альтернатива пропаганди у ЗМІ розкутості, сексуальності, можливості отримання «легких грошей». Така освіта вже давно запроваджена у більшості європейських країн, зокрема, у Німеччині.

6. Відсутність ефективної української моделі боротьби з проституцією загалом. Наприклад, у Швеції боротьба з проституцією полягає в криміналізації діяльності сутенерів та споживачів проституції з одночасним скасуванням кримінальної та адміністративної відповідальності самих проституційованих осіб. Це зміщує фокус уваги держави і суспільства на покупців, що уможливорює дієве скорочення попиту, який і створює підґрунтя для сексуальної експлуатації дівчат і хлопчиків з вразливих категорій населення. Вважаємо за доцільне передивитись підхід до боротьби із проституцією, зорієнтувавшись на зменшені попиту, що стане позитивним кроком у боротьбі із КСЕД в тому числі.

7. Відсутність в Україні єдиної, цілісної, державної системи реабілітації дітей, що постраждали від торгівлі, що ускладнює процес відновлення здоров'я неповнолітніх.

Висновки. Отже, проблема КСЕД, будучи серйозним порушенням прав дитини, є неприпустимим явищем для України, Як показав аналіз проблем, які негативно впливають на зростання КСЕД в Україні, наразі є певні прогалини інституційного та правового характеру, які необхідно негайно усунути. Задля контролю та попередження, КСЕД вимагає постійного моніторингу та дослідження, а також створення нових інструментів протидії, що будуть відповідати сучасним викликам.

Список використаних джерел:

1. Смельянов В. П. Рецензія на монографію Небитова А.А. Сексуальна експлуатація в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 77.С. 217-220.
2. Problem handlu dziećmi w Polsce i na świecie. Charakterystyka zjawiska i regulacje prawne. Warszawa: *Fundacja Dzieci Niczyje*. URL: <http://fdn.pl/seksualne-i-komercyjne-wykorzystywanie-dzieci>. (дата звернення 29.02.2020).
3. UNICEF, Children Under Threat. The State of World's Children. N.-Y. 2005. 164 p. URL: <https://www.unicef.org/sowc/archive/ENGLISH/The%20State%20of%20the%20World%27s%20Children%202005.pdf> (дата звернення 29.02.2020).
4. Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Старада Україна» / Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Старада Україна»: офіційний сайт. URL: <http://www.la-strada.org.ua> (дата звернення 29.02.2020).
5. Galustyan J. Novitskaya V. The Situation of Children in Ukraine and Their Vulnerability to Commercial Sexual Exploitation. *ECPAT International*. 2003.
6. Declaration and Agenda for Action 1st World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children Stockholm, Sweden, 27 - 31 August. URL: https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/legacy/stockholm_declaration_1996.pdf (дата звернення 29.02.2020).
7. Швець Н. Р. Комерційна сексуальна експлуатація дітей (КСЕД) як нове соціальне явище в світі, країнах СНД та Україні. *Ukr. Socium*. 2005. С. 79-87. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/04/79-87__no-2-3__vol-7__2005__UKR.pdf (дата звернення 29.02.2020).
8. Демченко И., Пивоварова Н., Плющ А., Артюх О. и др. Изучение причин, влияющих на проявление насилия по отношению к ЖСБ как фактора повышенного риска инфицирования ВИЧ: Аналитический отчет. Аналитический центр «Социоконсалтинг». 2015. 127 с.
9. Wojtkowska V. Komercyjne wykorzystywanie dzieci. *Analiza zjawiska*. № 39. 2016. URL: http://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/Wojtkowska_V_2012_Komercyjne_wykorzystywanie_dzieci.pdf (дата звернення 29.02.2020).
10. Шевчук Т. А. Щодо основних причин дитячої проституції, як негативного соціального явища, в сучасному суспільстві. *Форум права*. 2016. № 3. С. 273–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_50 (дата звернення 29.02.2020).
11. Головін Б., Батиргарєєва В. Громадська думка щодо торгівлі людьми: кримінологічний погляд на проблему. *Право України*. 2003. Вип. № 7. С. 34–38.
12. Про дотримання Україною положень Конвенції ООН про права дитини за період з 2011 по 2018 роки: альтернативний звіт (за ред. М. Ясеновської, К. Карагяур, С. Ключко). URL: <http://childrights.org.ua/upload/5c9b8d2a462f6.pdf> (дата звернення 29.02.2020).
13. Дослідження передумов запровадження нової практики допиту/опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/child_witness_dl/doslidzhennya_press_12.pdf (дата звернення 29.02.2020).
14. Вирок Овруцького районного суду Житомирської області 18 вересня 2015 року № 286/3265/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50543593> (дата звернення 29.02.2020).
15. Вирок Великоберезнянського районного суду від 19 березня 2015 року Закарпатської області № 298/236/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43174755> (дата звернення 29.02.2020).
16. Опитування батьків з питань захисту дітей від сексуального насильства. Інформаційно-ресурсний центр «Дитинство без насильства». URL: <https://rescentre.org.ua/statystychni-dani-ta-doslidzhennia/opytuvannia-batkiv-z-pytan-zakhystu-ditei-vid-seksualnoho-nasylstva> (дата звернення 29.02.2020).

References:

1. Yemelianov V. P. Retsenziia na monohrafiuu Niebytova A.A. Seksualna ekspluatatsiia v Ukraini: kryminalno-pravovyi ta kryminolohichniy analiz. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2016. Vyp. 77.S. 217-220.
2. Problem handlu dziećmi w Polsce i na świecie. Charakterystyka zjawiska i regulacje prawne. Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje. URL: <http://fdn.pl/seksualne-i-komercyjne-wykorzystywanie-dzieci>. (data zvernennia 29.02.2020).
3. UNICEF, Children Under Threat. The State of World's Children. N.-Y. 2005. 164 r. URL: <https://www.unicef.org/sowc/archive/ENGLISH/The%20State%20of%20the%20World%27s%20Children%202005.pdf> (data zvernennia 29.02.2020).
4. Mizhnarodnoho zhinochoho pravozakhysnoho tsentru “La Starada Ukraina” / Mizhnarodnyi zhinochyi pravozakhysnyi tsentr “La Starada Ukraina”: ofitsiinyi sait. URL: <http://www.la-strada.org.ua> (data zvernennia 29.02.2020).
5. Galustyan J. Novitskaya V. The Situation of Children in Ukraine and Their Vulnerability to Commercial Sexual Exploitation. ECPAT International. 2003.
6. Declaration and Agenda for Action 1st World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children Stockholm, Sweden, 27 - 31 August. URL: https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/legacy/stockholm_declaration_1996.pdf (data zvernennia 29.02.2020).
7. Shvets N. R. Komertsiina seksualna ekspluatatsiia ditei (KSED) yak nove sotsialne yavyshe v sviiti, krainakh SND ta Ukraini. *Ukr. Socium*. 2005. S. 79-87. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/04/79-87__no-2-3__vol-7__2005__UKR.pdf (data zvernennia 29.02.2020).
8. Demchenko Y., Pyvovarova N., Pliushch A., Artiukh O. y dr. Yzuchenye prychn, vlyaiushchykh na proiavlennye nasylyia po otnosheniyu k ZhSB kak faktora povishennoho ryska ynfytirovaniya VYCh: Analytycheskyi otchet. Analytycheskyi tsentr “Sotsyokonsaltnh”. 2015. 127 s.
9. Wojtkowska B. Komercyjne wykorzystywanie dzieci. *Analiza zjawiska*. № 39. 2016. URL: http://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/Wojtkowska_B_2012_Komercyjne_wykorzystywanie_dzieci.pdf (data zvernennia 29.02.2020).
10. Shevchuk T. A. Shchodo osnovnykh prychn dytiachoi prostytutsii, yak nehatyvnoho sotsialnoho yavyshe, v suchasnomu suspilstvi. *Forum prava*. 2016. № 3. S. 273–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_3_50 (data zvernennia 29.02.2020).
11. Holovkin B., Batyrharieieva B. Hromadska dumka shchodo torhivli liudmy: kryminolohichniy pohliad na problemu. *Pravo Ukrainy*. 2003. Vyp. № 7. S. 34–38.
12. Pro dotrymannia Ukrainoiu polozhen Konventsii OON pro prava dytyny za period z 2011 po 2018 roky: alternatyvnyi zvit (za red. M. Yasenovskoi, K. Karahiaur, S. Klochko). URL: <http://childrights.org.ua/upload/5c9b8d2a462f6.pdf> (data zvernennia 29.02.2020).
13. Doslidzhennia peredumov zaprovadzhennia novoi praktyky dopytu/opytuvannia dytyny, yaka postrazhdala vid seksualnoho nasylstva. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/child_witness_dl/doslidzhennya_press_12.pdf (data zvernennia 29.02.2020).
14. Vyrok Ovrutskoho raionnoho sudu Zhytomyrskoi oblasti 18 veresnia 2015 roku № 286/3265/15-k. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50543593> (data zvernennia 29.02.2020).
15. Vyrok Velykobereznianskoho raionnoho sudu vid 19 bereznia 2015 roku Zakarpatskoi oblasti № 298/236/15-k. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43174755> (data zvernennia 29.02.2020).
16. Opytuvannia batkiv z pytan zakhystu ditei vid seksualnoho nasylstva. Informatsiino-resursnyi tsentr “Dytynstvo bez nasylstva”. URL: <https://rescentre.org.ua/statystychni-dani-ta-doslidzhennia/opytuvannia-batkiv-z-pytan-zakhystu-ditei-vid-seksualnoho-nasylstva> (data zvernennia 29.02.2020).